

Tore Vincents Olsen

Ikkeidealteori og kravet om effektive remedier

Artiklen undersøger ikkeidealteori som et særligt perspektiv i politisk teori og diskuterer, om aktører har en pligt til at vælge effektive midler i forsvaret af centrale rettigheder under ikkeideelle forhold. Med udgangspunkt i teorien om militant demokrati introduceres distinktionen mellem ideal- og ikkeidealteori og de normative udfordringer, der opstår, når idealer ikke efterleves. Fokus er på fremadrettede ikkeideale teorier og deres krav om effektivitet, men artiklen diskuterer også, hvordan bagudrettede, deontologiske hensyn kan begrunde handlinger, selv når disse ikke er effektive. Der argumenteres for et afbalanceret princip, hvor effektive løsninger bør forfølges, indtil det ikke længere er muligt, hvorefter andre hensyn kan få forrang. Artiklen bidrager til en mere nuanceret forståelse af moralsk ansvar, legitime reaktionsformer og den rolle, effektivitetskrav spiller i ikkeideal politisk teori.

Nøgleord: politisk teori, ikkeidealteori, idealteori, demokratiske rettigheder, borgerpligt

Hvilke demokratiske rettigheder bør borgerne have? Hvad kan og bør borgerne gøre, hvis deres demokratiske rettigheder bliver krænket? Det første spørgsmål vedrører idealteori. Det andet spørgsmål vedrører ikkeidealteori. Denne artikel tjener to formål. Det ene er at introducere ikkeidealteori som en blandt flere tilgange til politisk teori. Det andet er at diskutere en specifik problemstilling inden for en del af ikkeidealteori, nemlig om man i forsvaret af rettigheder har en pligt til at vælge midler, man har en formodning om, er effektive i så henseende (såkaldte effektive remedier). Det spørgsmål opstår naturligt i ikkeidealteori, som orienterer sig mod at udbedre ikkeideelle omstændigheder, hvor rettigheder bliver krænket. For taler det ønskværdige i at bringe krænkelser til ophør hurtigst muligt og minimere de moralske omkostninger ved at gøre det. Imod taler, at folk, der får krænket deres rettigheder, har ret til at reagere herpå, uanset om deres reaktioner ikke (effektivt) bringer krænkelserne til ophør.

Ikkeidealteori defineres ofte i relation til idealteori, hvoraf normativ analytisk politisk teori er et fremtrædende eksempel (Albertsen og Nielsen, 2026, dette nummer). Distinktionen mellem ideal- og ikkeidealteori er en distinktion, som ikke mindst superikonet for sidstnævnte teoriretning, John Rawls, benytter sig af i sin berømte bog *A Theory of Justice* (1971). Idealteorier kan dog

også have et andet afsæt end den normative analytiske teori. Idealteori ønsker at finde frem til, hvordan vi bedst forstår centrale normative principper og deres prioritering i forhold til at kunne tænke om og vurdere bestemte personlige og samfundsmæssige tilstande og relationer samt mod at komme med en form for handlingsvejledning i forhold til institutioners indretning, politikkers udformning og individers og borgeres handlen. Idealteori kan fx basere sig på moralske intuitioner (Albertsen og Nielsen, 2026), de normative overbevisninger, som findes blandt borgere og individer i samfundet (Sommer, 2026; Tyssedal, 2026, begge dette nummer), de idealiseringer, der giver mening til samfundets institutioner (Hvid, 2026, dette nummer), eller den etiske følsomhed, der opstår ved at sammentænke menneskets organiske indlejring i naturen (Brandt, 2026, dette nummer).

Ikkeidealteori forholder sig til, hvordan man skal relatere til situationer, hvor de principper, normer, værdier og dyder, som de normative teorier foreskriver, ikke bliver efterlevet eller indfriet, altså fx hvad borgerne kan og bør gøre, hvis deres rettigheder bliver krænket. Dermed er den tematisk beslægtet med den kritiske teori og dens analyse af afstanden mellem idealerne og den faktiske praksis. Den er således normativ på en måde, som umiddelbart adskiller sig fra den postfunderede teori (Hansen, 2026, dette nummer) og på sin vis også fra marxistisk politisk teori (Flohr, 2026, dette nummer), i det omfang at marxistisk teori benægter muligheden af, at politiske aktører er i stand til frit at analysere og ændre samfundsforhold.

Artiklens første afsnit introducerer militant demokrati som et eksempel på ikkeidealteori og relaterer det kort til demokratisk idealteori. Artiklens andet afsnit præsenterer distinktionen mellem ideal- og ikkeidealteori og skelner mellem forskellige typer af ikkeidealteori. Tredje afsnit åbner for diskussionen af effektivitet i udbedringen af ikkeideelle tilstande og argumenterne for effektivitet. Fjerde afsnit peger på det problematiske i effektivitetskravet og foreslår et princip, der balancerer hensynet til effektivitet med retten til at reagere på rettighedskrænkelser, uanset om reaktionerne er effektive eller ej. Femte afsnit diskuterer, hvilke forpligtelser aktører har i forhold til at gøre deres for at (gen-)etablere ideelle forhold i lyset af, at de ikke i alle tilfælde kan være sikre på, at andre lever op til deres forpligtelser.

Et eksempel: militant demokrati

Et eksempel på ikkeidealteori er teorien om militant demokrati. Den handler om, hvad demokratier og demokratisk sindede borgere og politikere kan gøre for at beskytte demokratiet mod ikkedemokratiske kræfter, ikke mindst partier som stiller op til demokratiske valg med henblik på at overtage den politiske

magt og afvikle demokratiet mv. Der er tale om en ikkeidealteori, fordi den omhandler et forhold, hvor en del af befolkningen ikke bakker op omkring de demokratiske principper og normer og ønsker, om muligt, at afskaffe dem. Eksponenter for teorien argumenterer for, at det under bestemte betingelser er tilfældigt og måske endda pligtigt for statslige myndigheder at søge at få sådanne partier forbudt eller udelukket fra valg for at forhindre, at de bliver valgt og bruger deres vundne magt til at nedlægge eller ødelægge demokratiet. Teorien om militant demokrati dateres oftest til mellemkrigstiden, hvor nazismen og fascismen via mere eller mindre demokratiske procedurer havde vundet magten og derefter afviklet demokratiet (Loewenstein, 1937b, 1937a; Malkopoulou og Kirshner, 2019; Kirshner, 2014). Efter anden verdenskrig blev teorien gjort til virkelighed i forskellige europæiske stater, ikke mindst i Tyskland, hvor den tyske forfatningsdomstol har mulighed for efter artikel 21 i forfatningen at forbyde partier, som ”søger at underminere eller afskaffe den frie demokratiske orden”, og som anses for at have en reel mulighed for at kunne opnå politisk indflydelse (Thiel, 2016; Niesen, 2002). Teorien er for mange kontroversiel, fordi fx partiforbud og udelukkelse af valg synes at være store indgreb i rettigheder, som skal sikre en demokratisk ligestilling mellem borgerne og dermed umiddelbart går på kompromis med grundlæggende principper og normer i demokratiet selv (Kelsen, 2006; Invernizzi Accetti og Zuckerman, 2017). Forsvarere af teorien understreger derfor også, at det er vigtigt, at indgreb er så begrænsede som muligt, er midlertidige og altid orienterer sig mod at sikre alles inklusion i det demokratiske fællesskab, samtidig med at der bliver sat vigtige kontrolmekanismer op for at forhindre misbrug mod politiske modstandere (Kirshner, 2014). Hertil kommer, at der kan rejses spørgsmål ved, om og i givet fald hvornår partiforbud og udelukkelse fra valg er en effektiv måde at beskytte demokratiet på. I nogle tilfælde kan udelukkelse føre til en større tilslutning til partiernes kontroversielle politiske synspunkter og til eventuelle arvtagerpartier (Downs, 2012). Bekymringen om effektivitet skal dog sættes i relation til, at militant demokratiske tiltag også kan ses som vigtige symbolske markeringer af, hvornår værdierne i den demokratiske styreform er overskredet (Müller, 2016). Det er i konflikt med demokratiet (og visse steder endda ulovligt) at organisere sig i partier, der sigter mod at afvikle demokratiet.

Mere bredt er teorien om militant demokrati en del af teorier om demokratiets forsvar. Andre teorier inden for denne teoriretning fremhæver alternative midler såsom engagerende og kritisk offentlig debat, politiske aktioner fra mainstreampartier (fx udelukkelse af ekstremistiske partier fra politisk indflydelse), medborgerskabsuddannelse og skabelse af gode socioøkonomiske forhold. De tildeler også civilsamfundsaktører en vigtig rolle i forsvaret af demokratiet el-

ler i dets genetablering, især hvor det er lykkedes ikkedemokratiske kræfter at underminere det (Rummens og Abts, 2010; Olsen, 2022b; Malkopoulou og Norman, 2018; Olsen, 2022a).

Til forskel fra teorien om militant demokrati angår idealteorier om demokrati, hvad der er de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for indfrielsen af det demokratiske ideal, fx at lovgivningen nødvendigvis skal udspringe af en proces, hvor alle har lige demokratiske rettigheder i forhold til forenings-, forsamlings- og ytringsfrihed, stemmeret og valgret, at de politikker, politikere og vælgere forfølger, bør være genstand for offentlig deliberation, hvor borgerne og politikerne gensidigt og oprigtigt forsøger at begrunde deres politiske forslag over for hinanden, før den endelige beslutning træffes via en flertalsafgørelse. Her forudsættes, at normerne og principperne for demokratiet efterlevs. Inden for idealteoriene er der således diskussion om, hvad der begrunder demokratiet, og hvad der følger af de forskellige begrundelser, fx om man skal indgå i en deliberativ proces som borger og politiker, eller om det er tilstrækkeligt for demokratiet, at folk frit forfølger deres egeninteresser, som de ser dem. Eller igen, om der er begrænsninger på, hvad der indholdsmæssigt kan besluttet via den demokratiske procedure (Chambers, 2023; Brettschneider, 2009).

Som ikkeidealteori binder teorien om militant demokrati sig ikke til en bestemt idealteori om demokrati, selvom der er nogle, som den har sværere ved at binde sig til end andre, fx demokratiteorier som hævder, at det eneste kriterium for, hvad der er demokratisk, er, at det oprinder fra en flertalsprocedure. Samtidig er det sådan, at idealteoriene vil give basis for at identificere de principper, som ikkeidealteoriene ikke må overskride, fx at alle individer og borgere skal behandles med lige respekt, og hermed er de styrende for ikkeidealteoriene og de virkemidler, som de foreslår. Eller med andre ord vil en ikkeidealteori om militant demokrati se forskellig ud, alt efter hvilket ideal om demokrati som den binder sig til (Rummens og Abts, 2010; Müller, 2016). Med dette eksempel og nogle af de problematikker, der knytter sig til ikkeidealteori på plads, går næste afsnit videre og øger kompleksiteten lidt. Som andre afsnit vender det tilbage til eksemplet om militant demokrati og mere bredt til, hvad der kan gøres for at forsvare borgernes demokratiske rettigheder.

Idealteori og forskellige former for ikkeidealteori

Der er forskellige måder at forstå forskellen mellem ideal- og ikkeidealteori (Valentini, 2012). En skelnen er mellem idealteori og mere eller mindre realistisk teori. Her er idealteori teori om abstrakte principper og om, hvordan de bedst forstås uafhængigt af spørgsmål om, hvilke konkrete institutioner (fx parlamenter, domstole, markedsmekanismer) og motivationer hos individer der

skal til for at omsætte dem i konkrete givne samfund, og som rejser spørgsmålet, hvorvidt en sådan omsætning er mulig (ikkeidealteori). I forhold til denne skelnen er der i litteraturen en diskussion om, hvorvidt idealteori er for abstrakt og irrelevant i forhold til at tage højde for de faktiske magtforhold, der er i samfundet, og dermed bliver en form for ideologi, der overser (historisk) undertrykkelse og udnyttelse og er underminerende i forhold til at kunne skabe kritisk forandring i samfundet, og om og hvordan ikkeidealteori er bedre i så henseende (Mills, 2005; Kremers, 2025).

En anden skelnen går mellem idealteori som teori om det eller de endemål, der skal nås, og ikkeidealteori som teori, der handler om, hvordan man bedst når endemålene fra ikkeideelle udgangspunkter. I relation til dette er der en diskussion om nødvendigheden af en fuldt udviklet endemålsteori for at kunne reagere på ikkeideelle forhold, fx udbredt diskrimination og racisme. Nogle, herunder Rawls, står for en position, der forudsætter, at der er en endemålsteori, som specificerer, hvad det fuldt retfærdige samfund er (Simmons, 2010; Rawls, 1999a). Det sikrer en central rolle for idealteori inden for ikkeidealteori. En kritiker af idealteori hævder modsat, at man godt kan identificere og handle på ondt "racisme" og diskrimination på baggrund af vores umiddelbare forståelser af, hvad racisme er, uden at have en fuldt færdig og udviklet teori om, hvad det vil sige at relatere til hinanden som ligeværdige borgere (Sen, 2017, 2009). Et muligt gensvar på dette er, at den ideale teori kan bruges til at beslutte, hvilket af flere mulige svar på problemet med fx racisme er det bedste.

Den sidste skelnen er mellem idealteori som baseret på fuld efterlevelse af alle de normer og principper, som en teori forudsætter, mens ikkeidealteori spørger, hvad der bør gøres, og hvem der bør handle, når der ikke er fuld efterlevelse af disse blandt alle. I relation til denne skelnen kritiseres idealteori for ikke at give os meget information om, hvad vi skal gøre i faktiske omstændigheder, hvor ikke alle efterlever de normer og principper, der burde gælde. Det bliver i stedet ikkeidealteoris rolle.

Pladsen tillader ikke at gå i detaljer med alle de diskussioner, som knytter sig til disse tre mulige opdelinger mellem ideal- og ikkeidealteori. Som skitseret er artiklens hovedsigte at diskutere, hvordan man bør handle i ikkeideelle omstændigheder, hvor alle ikke lever op til de principper og normer mv., der burde gælde, fx demokratiske. I forlængelse heraf baserer artiklen sig på en forståelse af idealteori som endemålsteori og som teori, der interesserer sig for, hvilke principper der skal eller burde gælde under den forudsætning, at alle støtter op omkring dem. Det kan fx være, hvilke retfærdighedsprincipper samfundets goder skal fordeles efter, hvilke rettigheder borgerne skal have, eller hvordan det

ideelle demokrati skal indrettes efter en formodning om generel efterlevelse af principper og normer mv.

Ikkeidealteori forstås som teori, der handler om, hvordan man bør forholde sig til en situation, som ikke er ideel, dvs. hvor principperne for fx retfærdighed og demokrati ikke efterleves, med henblik på at udbedre situationen. Der kan være to grunde til, at sådanne principper ikke efterleves. Det kan skyldes, at der ikke er ressourcer til rådighed, for at man kan indfri idealerne. Et lidt tænkt eksempel kunne være, at et land ikke har tilstrækkeligt med uddannede jurister til at sikre et velfungerende retssystem og med det retsstatsgarantier til alle borgere.

Den anden grund til, at principperne ikke efterleves, er, at dele af samfundet, individer eller organiserede grupper med vilje ikke efterlever de principper og normer, som den ideale teori siger, at man burde efterleve (Rawls, 1999b: 216-217). Det gør sig fx gældende hos antidemokrater, jf. teorien om militant demokrati. Som eksempler på ikkeidealteori nævner Rawls (1971: 351) teorier om straf for kriminalitet og kompensatorisk retfærdighed, retfærdig krig, civil ulydighed og militant modstand.

Ikke overraskende er der i den teoretiske debat forskellige måder at forholde sig til ikkeideelle situationer. For det første er ikkeidealteori som andre felter af politisk og moralsk teori præget af spændingen mellem deontologiske og konsekvensetiske grundoverbevisninger. For det andet er noget af ikkeidealteorien bagudrettet, mens en anden del er fremadrettet (Chahboun, 2024a). Mens konsekventialistisk teori tenderer til at være fremadrettet, kan den deontologiske være begge dele. Den bagudrettede del af ikkeidealteorien fokuserer på, hvordan man skal forholde sig til brud på principper mv., som er sket, fx i form af straf for kriminelle handlinger og compensation for historiske uretfærdigheder begået af kolonimagter mod andre dele af verden. Den fremadrettede forholder sig til, hvordan man kan udbedre en ikkeideal situation og bringe den tættere på idealet. Det handler om, hvordan man kan ændre tilstande, hvor der er en trussel mod efterlevelse af principper og normer, eller hvor der allerede foregår et brud med omtalte principper mv. Det gælder fx spørgsmålet om, hvordan man bør agere over for politiske aktører, som udgør en trussel mod andres demokratiske rettigheder og/eller underminerer eller hindrer borgerne i at udøve dem.

For den fremadrettede ikkeidealteori er et centralt spørgsmål, hvilke (moraliske) rettigheder og pligter man har, når andre ikke lever op til deres pligter (Valentini, 2021; Miller, 2011; Murphy, 1998, 2003). Her kan der være forskel på, hvilken måde andre ikke lever op til deres pligter. I nogle tilfælde er der tale om et direkte angreb på ens rettigheder, fx i krig, hvor andre forsøger at slå en

ihjel (retten til liv mv.), eller kupforsøg, der fjerner demokratiske selvbestemmelsesrettigheder. I andre tilfælde kan der være tale om, at andre ikke bidrager fx til en retfærdig økonomisk omfordeling, på et globalt plan. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt man har pligt til at træde ind og påtage sig et større ansvar, når andre svigter deres, og her også om der er nogle, der har et større ansvar end andre (Valentini, 2021).

Grundet konkurrerende overbevisninger, der ikke mindst bunder i modsætningen mellem deontologiske og konsekvensetiske grundpositioner, er det usandsynligt, at vi kan nå til konklusioner, som vil blive accepteret af alle. Konsekvensetikere ville hævde vigtigheden af at gøre en effektiv indsats for at bringe os tættere på en ideel tilstand, mens deontologer, afhængigt af deres specifikke position, ikke nødvendigvis mener, at man som individ kan være forpligtet på at sikre eller arbejde henimod bestemte tilstande, også selvom de er ønskværdige (Alexander og Moore, 2024). Deontologer vil dog have svært ved at se helt bort fra spørgsmål om effektivitet og konsekvens af handlinger. Det gælder i forhold til de pligter, som folk har i udgangspunktet, og det gælder – kunne man mene – i forhold til, hvad der følger af, at andre ikke gør deres. I forhold til sidstnævnte (dvs. andres svigt) kan man selvfølgelig hævde, at det er unfair, at man skulle blive tillagt en ekstra byrde, når andre uretmæssigt undlader at bidrage, og at der dermed intet følger heraf (Murphy, 2003). Men selv her er effektivitets- og konsekvensspørgsmålet centralt for, at diskussionen opstår overhovedet.

Det fremadrettede perspektiv rejser spørgsmål om, hvilke handlinger aktører kan tillade sig i forhold til andre aktører, som ikke efterlever de principper og normer, som de ifølge den ideale teori burde efterleve, og om, hvorvidt man ikke bare har tilladelse men også pligt til at forsvare sig over for den uretfærdighed, der bliver begået over for en.

Opsamlende er den grundlæggende opgave i den fremadrettede ikkeideale teori udbedringen af ikkeideelle forhold. Det indebærer at identificere de største principielle eller etiske udfordringer og finde måder at udbedre dem på, som er politisk gennemførlige og har sandsynlighed for at være effektive, uden at de i alt for stort omfang forbyrder sig mod centrale principper (Rawls, 1999a: 89-90; Simmons, 2010).

Denne form for ikkeideal politisk teori integrerer dermed andre politologiske discipliner. Den komplette ikkeideale teori inddrager analyser og konklusioner, som de empirisk orienterede dele af statskundskaben frembringer. Selvom der ikke nødvendigvis er tale om en konsekventialisme, som udelukkende vurderer handlinger ud fra deres konsekvenser, opstår der nødvendigvis et fokus på effekten og gennemførligheden af forskellige tiltag. Endda er det sådan, at hvis

man *ikke* har en formodning om, at de tiltag, man advokerer for, er gennemførlige og effektive, er det i udgangspunktet problematisk at foretage dem.

Det rejser dog nogle komplekse problemstillinger om, hvad det vil sige, at noget er gennemførligt, og hvad der begrunder kravet om effektivitet. Før vi i næste afsnit går dybere ned i effektivitetsproblemstillingen og uenigheden mellem det fremadrettede og det bagudrettede perspektiv, et kort blik på begrebet om gennemførlighed.

Gennemførlighedsproblemstillingen angår for så vidt både idealteori og ikkeidealteori, som de to ting forstås her. For idealteori forstået som en endemålsteori, der forudsætter, at alle efterlever teoriens principper og idealer, er det afgørende, at det projekt, som teorien giver anledning til, er gennemførligt. Men det er også vigtigt for den ikkeideale teori, at den kan vise, at de mulige trin mod endemålet er gennemførlige og ikke indebærer for mange omkostninger undervejs. Inden for den empiriske videnskab er der en vis uklarhed om, hvornår man bedømmer, om noget er gennemførligt eller ej. Nogle vil anse noget som gennemførligt, hvis det kan ske her og nu uden den store modstand og uden noget stort pres eller forberedelse. Men det synes at overse, at mange ting, der umiddelbart har syntes umuligt, alligevel finder sted. Et eksempel kunne være udviklingen af den Europæiske Union, hvor det ofte er blevet hævdet, at integrationen havde nået sit højdepunkt, og endda at Unionen stod foran opløsning, hvorefter vi har set, at den har udviklet en dybere form for integration som resultat af, at en række centrale aktører har skubbet på for mere integration (jf. Collard-Wexler, 2006). I forbindelse med hvordan EU bør reagere på demokratisk tilbagegang i medlemsstaterne, diskuteres det, hvilke typer ændringer, der overhovedet er gennemførlige, gående fra traktatændringer over vedtagelse af ny fælleseuropæisk lovgivning på området til en mere progressiv retspraksis fra EU-domstolens side (se fx Von Bogdandy, Antpöhler og Ioannidis, 2017; Scheppele, 2016; Kochenov, 2015). Man kunne med nogen grund hævde, at EU's historie viser, at man ikke kategorisk kan afskrive traktatændringer, heller ikke selvom de ikke kan lade sig gøre her og nu.

Med andre ord er et "her og nu"-kriterium for gennemførlighed uplausibelt. Som minimum må gennemførlighed basere sig på et alvorligt og vedvarende forsøg på at få idealet eller målet indfriet. Hvor gennemførligt noget er, vil dog stadig afhænge af, hvilke begrænsninger af forskellig art man står over for. Her skelner litteraturen mellem hårde og bløde begrænsninger (Gilabert og Lawford-Smith, 2012). Hårde begrænsninger udgøres af forhold, som ikke kan ændres, såsom den menneskelige krop og psykes begrænsninger, fx at man ikke kan flyve, arbejde i døgn drift eller generere komplet viden om, hvordan man på et individuelt plan bør kompensere andre individer økonomisk, for at de indgår

i en fuldt retfærdig indkomstfordeling. Bløde begrænsninger kunne være baseret på politisk modstand, manglende økonomiske ressourcer (evt. i sammenligning med politiske modstandere) eller kulturelle fordomme og stereotyper, som gør, at folk er utilbøjelige til at acceptere det eller de endemål, der forfølges. Modsæt hårde begrænsninger kan bløde begrænsninger fjernes som følge af, at man mobiliserer på vegne af ens mål og idealer. For så vidt at begrænsningerne er kulturelle eller erkendelsesmæssige, kan man argumentere for, at den politiske teori i sig selv er vigtig i forhold til at skabe forandring. Den kan bruges til at kritisere de bestående forhold og til at motivere forskellige aktører til at ændre dem (Gilabert og Lawford-Smith, 2012).

Gennemførligheden og de begrænsninger, som man stilles over for, kan indgå i vurderingen af, om det ideal og endemål, man forfølger, i sidste instans er noget, man bør forfølge. Det skyldes især nogle af de (moralske) omkostninger, der ligger i at nå frem til målet, og om målet i sig selv kan siges at være stabilt. Hvis omkostningerne ved at nå frem til målet er for høje, fx hvis de inkluderer brugen af fysisk tvang eller en risiko for voldsudgydelser, og/eller hvis endemålet er ustabilt, fx fordi det stiller for store krav til borgernes medvirken og selvpofrelse, vil det have en betydning i forhold til, om vi overhovedet bør forfølge det til at begynde med, om vi skal finde andre alternative veje til dets indfrielse, eller vi skal søge et mål eller ideal, som ikke indebærer samme omkostninger og risici (Gilabert og Lawford-Smith, 2012).

Effektive remedier under ikkeideelle forhold

Netop omkostningerne og med dem effektiviteten af de handlinger, remedier, der anvises, er en central bekymring ved den fremadrettede ikkeideale teori. Det skyldes som beskrevet, at formålet med den er at sige noget om, hvordan man kommer nærmere på en ideel tilstand fra en ikkeideel. I anden omgang skyldes det, at ikkeideale teorier ikke altid kan holde sig inden for rammerne af de rettigheder mv., som borgerne bør have ifølge den ideale teori, men må bevæge sig ind på det tvivlsomme område, hvor de handlinger, der umiddelbart synes påkrævede for at komme fra den ikkeideelle tilstand og nærmere den ideelle tilstand, indebærer et brud på borgernes og individers rettigheder. Nogle gange må man handle på måder, der bryder med de principper, som man vil forsvare overholdelsen af (Chahboun, 2024a: 57; Coons og Weber, 2016; Frowe, 2014). Fra et fremadrettet perspektiv bør ens forsvar i udgangspunktet forbryde sig så lidt som muligt mod andres rettigheder og derfor være så effektivt som muligt. Eller det bør være almindelig betragtet som en effektiv måde at forsvare sig på. Det også i lyset af at det ikke i mere komplekse situationer kan påvirke

andre, som ikke har noget (direkte) ansvar for krænkelser af ens rettigheder (Frowe, 2014: kap. 4; Statman, 2008).

Problematikken bliver mest tydelig i den del af den ikkeideale teori, som behandler spørgsmål om angreb på grundlæggende rettigheder, såsom retten til liv og kropslig integritet, ikke mindst selvforsvarsetikken (Coons og Weber, 2016) og teorier om retfærdig krig (Frowe, 2014; Finlay, 2015; McMahan, 2002). Her er udgangspunktet, at der er nogen, der angriber ens rettigheder til liv og fysisk integritet (med våben) og dermed ikke er i fuld efterlevelse af principper om respekt for grundlæggende rettigheder. I disse situationer siger selvforsvarsetikken, at man godt må forsvare sig selv på måder, der krænker angribernes ret til liv og fysisk integritet, hvis det er nødvendigt, proportionalt, og hvis der sigtes efter at minimere omkostningerne for andre ikke umiddelbart involverede tredjeparter (*innocent bystanders*). I denne sammenhæng spiller effektivitet en central rolle. I udgangspunktet kan en aktionsform ikke være nødvendig, hvis den ikke er effektiv. I denne sammenhæng betyder nødvendighed, at det er den "sidste udvej", men hvis noget ikke er effektivt, kan det ikke være nogen udvej overhovedet. Effektivitet bliver dermed også centralt i forbindelse med proportionalitet. Proportionalitet betyder, at ens reaktion er passende i forhold til det gode, man ønsker at opnå, eller det onde, man forsøger at afværge. Dele af selvforsvarsetikken benytter sig af lidt forenklede tænkte eksempler, fx at der er manglende proportionalitet i at trække en pistol og skyde en angriber, der sparke en på skinnebenet, mens det er mere proportionalt at skubbe vedkommende væk med armene. Men vurdering af proportionalitet forudsætter effektivitet. En aktion må være et effektivt middel for at kunne være et middel overhovedet og dermed kunne vurderes i forhold til proportionalitet (Frowe, 2014: 152-153). Det samme gælder kravet om at minimere skaderne for "uskyldige tredjeparter". Ikkeeffektive aktionsformer risikerer at øge omkostningerne for disse tredjeparter, uden at der overhovedet følger nogen gevinst af det (Frowe, 2014: 156).

Den umiddelbare implikation af dette er, at man som nævnt i udgangspunktet må have en formodning om, at de aktioner, som man foretager med henblik på at udbedre en ikkeideale situation, har en effekt, og det betyder, at den ikkeideale teori er nødt til at trække på studier af, hvad der er effektive interventionsformer, jf. diskussionen af integrationen af de forskellige dele af statskundskaben. Det betyder dog ikke nødvendigvis, at aktionsformerne er uberettigede, hvis det efterfølgende viser sig, at de ikke er effektive. Der er ikke tale om en rendyrket konsekventialisme eller nytteetik i denne forbindelse.

Der er imidlertid vægtige indvendinger i litteraturen mod et ufravigeligt krav om (at man har en formodning om), at ens handlinger er effektive. For det første kan det ikke udelukkes, at de aktører, man agerer i forhold til, er i stand

til at træffe nogle strategiske valg, som gør, at ens indsats bliver ineffektiv. Et eksempel kunne være en ikkedemokratisk regering, der slår hårdt ned på grupper, som udøver civil ulydighed i protest mod regeringens ikkedemokratiske karakter (Tyszka og Olsen, under udgivelse). Hvis regeringen har kontrol over medierne, kan den også sørge for, at deres aktioner aldrig bliver dækket af dem eller bliver dækket negativt, og dermed medvirke til, at de ingen effektivitet har.

For det andet er der et vægtigt hensyn, hvis afsæt er et bagudrettet og deontologisk perspektiv. Effektivitetskriteriet synes at udelukke, at man aktivt kan forsvare ens selvrespekt, hvis ens handlinger ikke kan stoppe et fysisk angreb eller bringe krænkelser til ophør. Imidlertid vil mange finde det fuldt berettiget, at fx voldtægts ofre slår hårdt fra sig, selvom det ikke er nok til at forhindre en voldtægt, eller at en person, der er håbløst omringet af et overtal at svært bevæbnede mordere, sørger for at tage så mange af dem som muligt med sig i graven (Statman, 2008; Flanigan, 2025). Denne deontologiske grundoverbevisning melder sig generelt i forsvaret af integriteten af enhver normativ orden, fx kriminalitetsbekæmpelse eller demokratiforsvar. Selvom kriminalitetsbekæmpelse i forhold til bestemte typer af kriminalitet synes ineffektiv (fx narkokriminalitet), ville det være urimeligt, hvis samfundet ikke kunne reagere over for brud på loven. Det samme gælder et samfunds demokratiske principper.

En måde at "løse" spændingen mellem det fremadrettede og det bagudrettede perspektiv er selvfølgelig at ignorere det ene og tage entydigt parti for det andet. En anden måske mere oplagt mulighed, givet at vi gerne vil have en teori, der integrerer så mange af vores velovervejede domme som muligt (jf. Albertsen og Nielsen, 2026), er at forsøge at forene dem med hinanden. Det kunne være qua et princip om, at man har en forpligtelse til at forfølge en effektiv løsning, indtil det er klart, at der ikke findes effektive løsninger på problemet. Ventetiden (tålmodigheden) kan evt. vægtes efter, hvor grel en krænkelse af ens rettigheder, der er tale om, og/eller i relation til, hvor vægtige rettigheder der er tale om. Hvis der ikke kan findes effektive løsninger, giver princippet mulighed for at forsvare ens integritet. Udover at forene to forskellige vægtige hensyn hviler princippet på et ansvar over for helheden og for andres rettigheder. For det taler måske også, at det er et princip, som har en parallel i mange konfliktløsningssituationer, hvor man netop forsøger en effektiv løsning på konflikter, så konflikten ikke eskaleres, indtil man må konstatere, at effektive løsninger ikke er mulige. Man prøver at redde situationen med færrest mulige omkostninger, indtil man kan se, at den ikke står til at redde. Imod princippet taler dets ikkekategoriske karakter. Det er et princip, der kræver en svær bedømmelse af situationen; en bedømmelse som altid vil være behæftet med usikkerheder, og som i sidste instans må bero på ens viden og dømmekraft.

Dermed også være sagt at den ikkeideale teori i udgangspunktet forudsætter en viden om, hvad der er effektive midler, og at man kan prioritere dem i forhold til at korrigere en situation, som er ikkeideal. Det forudsætter igen, at en sådan viden overhovedet er tilgængelig. Det er selvfølgelig ikke altid tilfældet. Det kan være svært under meget skiftende forhold at finde ud af, hvad der er grunden til, at nogle tiltag er effektive og andre ikke er det. Hvornår virker partiforbud efter hensigten og uden at lede til en styrkelse af antidemokratiske kræfter (Zeller, 2025)? Hvorfor virker civil ulydighed i nogle sammenhænge og ikke i andre (Schock, 2021)? Hvorfor leder folkelige opstande i nogle ikkeliberala stater til regimets fald og ikke i andre (Chenoweth, 2021) osv.? Selvom vi er lykkedes med at skabe generel viden på nogle områder om, hvad der er effektivt, er det altid en udfordring at agere i forhold til de komplekse forskelligheder, der er i forskellige handlingskontekster. Det er ikke altid oplagt, hvad man bør gøre i alle situationer, samtidig med at man kan finde det svært blot at forholde sig passivt.

Hvem har ansvaret for at rette op på ikkeideelle omstændigheder?

Denne diskussion knytter også an til, hvem der har ansvaret for at rette op på ikkeideelle omstændigheder. Svaret på det spørgsmål må nødvendigvis afhænge af, hvilke situationer der er tale om, og hvilken form for idealteori man tilslutter sig. Det er således oplagt, at anarkister, som er skeptiske over for idéen om politisk magt overhovedet, ikke har samme synspunkt som marxister, der argumenterer for revolution og en forkastelse af den kapitalistiske økonomi, eller blot mainstream liberaldemokrater, der ser staten og eksistensen af retssystemet som helt afgørende betingelser for et retfærdigt og velfungerende samfund. Hvis vi af pladshensyn lægger de anarkistiske og marxistiske positioner til side og bliver inden for rammerne af en mainstream liberal position, der tager udgangspunkt i det konstitutionelle demokrati, ville det primære ansvar for at rette op på en ikkeideel situation i forhold til sikringen af borgernes rettigheder ligge hos staten og de offentlige myndigheder. Inden for disse rammer er der en moralsk arbejdsfordeling mellem stat og borgere, som placerer det primære ansvar hos staten og kun et sekundært hos borgerne. Sidstnævnte kan give sig udslag i et krav om, at borgerne under normale omstændigheder bidrager til rettighedernes beskyttelse og retfærdighedens realisering gennem kritisk deltagelse i politik, besættelse af politiske embeder og en ikkediskriminerende handlemåde i forhold til andre i roller som fx foreningsmedlem, forbruger, arbejdsgiver og serviceudbyder (Kymlicka, 2002; Mouritsen, 2015). En vigtig pointe her er også, at vi almindeligvis overlader beskyttelsen af rettighederne til staten for

at undgå, at borgerne begår selvtægt. Det er således de offentlige myndigheder, der har det primære ansvar for opsporing, bekæmpelse og straf af kriminalitet. Det er også staten, som med efterretningsvirksomhed mv. forsøger at opspore og forhindre politiske trusler mod staten og de institutioner, som skal sikre ret og retfærdighed.

Man kan sige, at det er staten, der har ansvaret, uanset om den vil påtage sig ansvaret eller – værre – ligefrem er den aktør, der krænker rettighederne (Enoch, 2018). I visse ikkeideelle situationer melder der sig dog et spørgsmål om, hvilke andre aktører der har et ansvar for at sikre rettighederne, hvis staten og magthaverne ikke vil påtage sig det. Ikkeidealteori handler dermed også om, hvordan et ”vi”, som ønsker at (gen)etablere de rette principper og normer (demokrati og retfærdighed), skal agere over for aktører – et ”dem” – som ikke ønsker at gøre det (Chahboun, 2024a).

Eksempler på dette er stater, der er udsat for demokratisk tilbagegang (*democratic backsliding*), eller stater, som for længst har bevæget sig bort fra demokratiet eller aldrig har været i nærheden af det, og som regeres til fordel for en mindre gruppe i samfundet. Tænk på Ungarn, Venezuela, Rusland og Kina. Her er det vanskeligt at forestille sig, at de offentlige myndigheder vil påtage sig et ansvar for at rette op på tingenes tilstand. Det er mere plausibelt at placere et praktisk ansvar hos aktører i civilsamfundet, de menige borgere og hos andre stater og internationale organisationer (jf. fx Taggart og Kaltwasser, 2016).

I international ret og etik taler man om *responsibility to protect* (R2P) i forhold til at intervenere, hvor man ser rigtig grelle krænkelse af grundlæggende rettigheder (Bellamy, 2010). På en mindre dramatisk skala har der længere pågået diskussioner om, hvordan EU skal forholde sig til medlemsstater, som ikke lever op til Unionens centrale værdier om demokrati, retsstat og menneskerettigheder (Theuns, 2022; Olsen, 2023). Repressive og aggressive regimer bliver nogle gange mødt med økonomiske sanktioner, som enten er generelle eller sigter direkte mod bestemte enkeltpersoner i forhold til at udelukke dem fx fra at rejse eller kunne handle og investere (Drezner, 2011).

Under visse typer af ikkeideelle forhold vil det være tilladeligt, at borgerne selv tager initiativ til at sikre deres egne rettigheder, som nævnt uden at tage højde for hvad de politiske og juridiske institutioner siger. Det gør sig især gældende i situationer, hvor der ikke er fx en autoritativ procedure og et sæt af institutioner, som (berettiget) kan træffe beslutninger, der gælder for samfundet og pålideligt sikre, at de bliver efterlevet gennem ikke mindst et konsekvent administreret retssystem. Hvor borgernes rettigheder er ubeskyttede af de politiske og juridiske institutioner, er borgerne berettiget til at forsøge at (gen-)etablere dem for så vidt, at det ikke skader andre borgere disproportionalt. Deres

berettigelse og karakteren af de midler, de kan tage i brug, afhænger rimeligvis også af, hvor store krænkelse af deres rettigheder, der er tale om. Der er forskel på en styreform, som umiddelbart ligger under tærsklen for demokrati på den ene side, og totalitære repressive tyrannier på den anden side (Buchanan, 2013; Pasternak, 2025).

Det næste spørgsmål er imidlertid ikke kun, om det er tilladeligt for borgerne at arbejde på at fremme deres egne rettigheder, men også om de har en pligt til at gøre det. Argumentationen for, at borgerne har en pligt, kan hvile på en præmis om, at man bør gøre modstand af hensyn til ens selvrespekt, at man grundlæggende har en pligt til at oprette og forsvare retfærdige institutioner, og/eller at man med inaktivitet gør sig medskyldig i, at andre ikke får indfriet deres rettigheder (Vasanthakumar, 2020; Delmas, 2018). Det kan være vanskeligt at begrunde en sådan pligt. Men selv hvis vi antager dens eksistens, ligger der en yderligere udfordring i, at omkostningerne ved dens udøvelse kan være meget høje. Under ikkeideelle omstændigheder, hvor centrale demokratiske rettigheder er blevet ophævet eller indskrænket, kan omkostningerne være høje både for borgere, der modsætter sig angreb på deres demokratiske rettigheder og institutioner, og for ofrene for deres handlinger, og det kan ændre karakteren af deres pligt.

Det virker umiddelbart uplausibelt, at ofre for undertrykkelse har en stærk pligt til at gøre modstand. Med usikre rettigheder til at beskytte deres aktiviteter og uden en institutionel struktur, der kan sikre, at andre borgere gør deres del for at beskytte og genoprette demokrati og retfærdighed, kan borgerne blive fritaget for at skulle opfylde deres pligt (Rawls, 1999b: 99). De personlige konsekvenser kan være alvorlige. Den institutionelle støttestruktur, der skal sikre, at andre gør deres del, er beskadiget eller mangler. Omkostningerne ved at mobilisere og koordinere delvist for at kompensere for manglen på institutionel støtte er meget højere, end de er under ideelle omstændigheder. Under sådanne ikkeideelle omstændigheder kan individuelle bestræbelser på at beskytte og genoprette demokratiet og retfærdigheden ikke blot være risikable, de kan også være nytteløse. For Valentini (2021) betyder det, at vi ikke har en klar retfærdighedspligt i sådanne sammenhænge. Vi har højst en pligt til at være velgørende. Det indebærer, at selvom vi bør engagere os i beskyttelse og genoprettelse af vores rettigheder, herunder til demokratiet, kan det ikke kræves af os. Fortalere for ofrenes pligt til at gøre modstand understreger faktisk, at fuldkomne retfærdighedsbaserede pligter til at støtte og fremme retfærdige og demokratiske institutioner under ikkeideelle omstændigheder må revideres til at være ufuldstændige pligter, som giver ofrene et højt niveau af skøn med hensyn til, hvornår og hvordan den skal udøves (Vasanthakumar, 2020: 6).

Valentini (2021) argumenterer for, at folk under ikkeideelle omstændigheder ikke kunne forventes at gøre, hvad der ville have været deres rimelige andel under ideelle omstændigheder, især da det sandsynligvis ikke vil gøre en forskel i at skabe retfærdighed. Hun forsvarer en moderat position, der bl.a. argumenterer for, at retfærdighedsbaserede fuldstændige pligter, som man kan afkræves at indfri, bliver omskabt til en pligt til godgørehed, som indebærer, at man bør gøre sin rimelige andel, når det kan lade sig gøre (cf. Miller, 2011; Murphy, 1998, 2003; Chahboun, 2024b). Samtidig foreslår hun, at nogle mennesker har et særligt rolledefineret ansvar for at gøre mere end deres rimelige andel, hvilket er et resultat af specifikke ”kontrakter”, som forskellige typer af mennesker har indgået, i kraft af at de har påtaget sig centrale institutionelle roller, fx embedsmænd, ledere mv. (Valentini, 2021).

Konkluderende bemærkninger

Ikkeidealteori beskæftiger sig med, hvordan man forholder sig til ikkeideelle omstændigheder. Sidstnævnte kan være ikkeideale enten pga. manglende ressourcer eller forudsætninger for at ændre dem eller pga. manglende vilje blandt nogle til at ville efterleve de principper, værdier og normer mv., der gestalter ideelle omstændigheder. Ikkeidealteori kan inddeles i en bagudrettet og en fremadrettet del. Førstnævnte handler om, hvordan man bør forholde sig til krænkelse af principper, normer mv., som er begået, fx kompensation for historiske uretfærdigheder. Sidstnævnte er mest optaget af, hvordan man bringer den ikkeideelle tilstand tættere på en ideel tilstand. Artiklen har primært engageret sig med de teoretiske diskussioner i et fremadrettet perspektiv. I dette perspektiv er det primære fokus for ikkeidealteori at identificere de mest akutte brud med idealer og principper, herunder idealer og principper som ikke må overskrides og indkredse de mest politisk gennemførlige tiltag, som må formodes at være effektive i forhold til at bringe den ikkeideelle tilstand tættere på en ideel tilstand, som er identificeret ved førnævnte idealer og principper. Det indebærer en kombination af den normative politiske teori med andre dele af statskundskaben, nemlig de dele som studerer, hvad der er politisk gennemførligt under hvilke forhold og hvilke former for politik, og politiske tiltag, der er effektive i forhold til at ændre givne tilstande i en bestemt retning. Til den fremadrettede ikkeidealteori knytter sig spørgsmålet om aktioner, som foretages af aktører under ikkeideelle omstændigheder, skal være effektive i forhold til at ændre forhold til det bedre, eller om andre (bagudrettede) hensyn kan tilsidesætte kravet om effektivitet, fx som konsekvens af at man er berettiget til at forsvare sig mod krænkelse, uanset om dette forsvar er effektivt eller ej. Artiklen foreslog her at integrere disse to hensyn i et princip om at søge effektive løsninger indtil det punkt, hvor det står

klart, at en given situation ikke lader sig løse på en effektiv måde. Det er ikke noget særligt kategorisk princip, hvilket giver os visse udfordringer i forhold til at afgøre, præcis hvornår effektive løsninger kan findes, men som samtidig ikke er et helt ukendt princip i forbindelse med konfliktløsningssituationer.

Ikkeidealteori forudsætter en idealteori, som kan være mere eller mindre idealistisk eller realistisk i forhold til, hvilket endemål der skal forfølges, og i form af hvilke kendte institutionelle træk ved samfundet der forudsættes. Og det rejser selvfølgelig en række spørgsmål, som også adresseres i dette temanummer, herunder om sådanne idealteorier overhovedet er mulige, og i så fald hvad de baserer sig på.

Litteratur

- Albertsen, Andreas og Lasse Nielsen (2026). Normativ politisk teori: metode og praksis. *Politica* 58 (1-2): 6-28.
- Alexander, Larry og Michael Moore (2024). [Deontological ethics](#), pp. i Edward N. Zalta og Uri Nodelman (red.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University.
- Bellamy, Alex J. (2010). [The responsibility to protect five years on](#). *Ethics & International Affairs* 24 (2): 143-169.
- Brandt, Ingrid Helene (2026). En måde at mærke os i verden: nymaterialisme som politisk teori. *Politica* 58 (1-2): 118-137.
- Brettschneider, Corey (2009). *Democratic Rights: The Substance of Self-government*. Princeton University Press.
- Buchanan, Allen (2013). [The ethics of revolution and its implications for the ethics of intervention](#). *Philosophy & Public Affairs* 41 (4): 291-323.
- Chahboun, Naima (2024a). Beyond strict compliance?: Unpacking the notion of non-ideal theory as partial compliance theory, pp. 54-66 i Hilkje C. Hänel og Johanna M. Müller (red.), *The Routledge Handbook of Non-Ideal Theory*. Routledge.
- Chahboun, Naima (2024b). [The limits of nonideal duties: A partial vindication of fair shares](#). *Critical Review of International Social and Political Philosophy*: 1-22.
- Chambers, Simone (2023). *Contemporary Democratic Theory*. John Wiley & Sons.
- Chenoweth, Erica (2021). *Civil Resistance: What Everyone Needs to Know®*. Oxford University Press.
- Collard-Wexler, Simon (2006). [Integration under anarchy: Neorealism and the European Union](#). *European Journal of International Relations* 12 (3): 397-432.
- Coons, Christian og Michael Weber (2016). *The Ethics of Self-Defense*. Oxford University Press.
- Delmas, Candice (2018). *A Duty to Resist: When Disobedience Should Be Uncivil*. Oxford University Press.

- Downs, William M. (2012). *Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance*. Springer.
- Drezner, Daniel W. (2011). [Sanctions sometimes smart: Targeted sanctions in theory and practice](#). *International studies review* 13 (1): 96-108.
- Enoch, David (2018). [Against utopianism: Noncompliance and multiple agents](#). *Philosophers' Imprint* 18 (16): 1-20.
- Finlay, Christopher J. (2015). *Terrorism and the Right to Resist: A Theory of Just Revolutionary War*. Cambridge University Press.
- Flanigan, Edmund Tweedy (2025). [Why riot? An expressive theory of the justification of rioting](#). *Free & Equal: A Journal of Ethics and Public Affairs* 1 (1).
- Flohr, Mikkel (2026). Historie, kritik og politik: bidrag til konstruktionen af en historisk materialistisk tilgang til politisk teori og idéhistorie. *Politica* 58 (1-2): 76-98.
- Frowe, Helen (2014). *Defensive Killing*. Oxford University Press.
- Gilabert, Pablo og Holly Lawford-Smith (2012). [Political feasibility: A conceptual exploration](#). *Political Studies* 60 (4): 809-825.
- Hansen, Allan Dreyer (2026). Politisk teori som dekonstruktion og hegemoniteori – Derrida og Laclau og Mouffe. *Politica* 58 (1-2): 138-163.
- Hvid, Rasmus Møller (2026). Politisk teori som kritisk praksis: Om rationel rekonstruktion og Frankfurterskolen. *Politica* 58 (1-2): 99-117.
- Invernizzi Accetti, Carlo og Ian Zuckerman (2017). [What's wrong with militant democracy?](#) *Political Studies* 65 (1_suppl): 182-199.
- Kelsen, Hans (2006). *Verteidigung der Demokratie: Abhandlungen zur Demokratietheorie*. Mohr Siebeck.
- Kirshner, Alexander S (2014). *A Theory of Militant Democracy: The Ethics of Combatting Political Extremism*. Yale University Press.
- Kochenov, Dimitry (2015). [Biting intergovernmentalism: The case for the reinvention of article 259 TFEU to make it a viable rule of law enforcement tool](#). *Hague Journal on the Rule of Law* 7 (2): 153-174.
- Kremers, Philipp (2025). [Non-ideal theory as ideology](#). *Inquiry*: 1-23.
- Kymlicka, Will (2002). *Contemporary Political Philosophy*. Oxford University Press.
- Loewenstein, Karl (1937a). [Militant democracy and fundamental rights, I](#). *American Political Science Review* 31 (3): 417-432.
- Loewenstein, Karl (1937b). [Militant democracy and fundamental rights, II](#). *American Political Science Review* 31 (4): 638-658.
- Malkopoulou, Anthoula og Alexander S. Kirshner (2019). *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*. Edinburgh University Press.
- Malkopoulou, Anthoula og Ludvig Norman (2018). [Three models of democratic self-defence: Militant democracy and its alternatives](#). *Political Studies* 66 (2): 442-458.

- McMahan, Jeff (2002). *The Ethics of Killing: Problems at the Margins of Life*. Oxford University Press.
- Miller, David (2011). Taking up the slack responsibility and justice in situations of partial compliance, pp. 230-245 i Carl Knight og Zofia Stemplowska (red.), *Responsibility and Distributive Justice*. Oxford University Press.
- Mills, Charles W. (2005). "Ideal theory" as ideology. *Hypatia* 20 (3): 165-184.
- Mouritsen, Per (2015). *En plads i verden: det moderne medborgerskab*. Gyldendal A/S.
- Murphy, Liam B. (1998). Institutions and the demands of justice. *Philosophy & Public Affairs* 27 (4): 251-291.
- Murphy, Liam B. (2003). *Moral Demands in Nonideal Theory*. Oxford University Press.
- Müller, Jan-Werner (2016). Protecting popular self-government from the people? New normative perspectives on militant democracy. *Annual Review of Political Science* 19: 249-265.
- Niesen, Peter (2002). Anti-extremism, negative republicanism, civic society: Three paradigms for banning political parties. *German Law Journal* 3 (7): E1.
- Olsen, Tore Vincents (2022a). Citizens' actions against non-liberal-democratic parties. *European Constitutional Law Review* 18 (3): 466-487.
- Olsen, Tore Vincents (2022b). Defending democracy politically. *Acta Politica* 57 (4): 798-817.
- Olsen, Tore Vincents (2023). Why and how should the European Union defend its values? *Res Publica* 29 (1): 69-88.
- Pasternak, Avia (2025). *No Justice, No Peace: The Ethics of Violent Protests*. Oxford University Press.
- Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Oxford University Press.
- Rawls, John (1999a). *The Law of Peoples – with The Idea of Public Reason Revisited*. Harvard University Press.
- Rawls, John (1999b). *A Theory of Justice: Revised Edition*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rummens, Stefan og Koen Abts (2010). Defending democracy: The concentric containment of political extremism. *Political Studies* 58 (4): 649-665.
- Scheppelle, Kim Lane (2016). Enforcing the basic principles of EU law through systemic infringement procedures, pp. 105-132 i Carlos Closa og Dimitry Kochenov (red.), *Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union*. Cambridge University Press.
- Schock, Kurt (2021). Consequences of civil disobedience, pp. 407-428 i William E. Scheuerman (red.), *The Cambridge Companion to Civil Disobedience*. Cambridge University Press.
- Sen, Amartya (2009). *The Idea of Justice*. Penguin.

- Sen, Amartya (2017). What do we want from a theory of justice?, pp. 27-50 i Alejandra Mancilla, Tom Campbell (red.), *Theories of Justice*. Routledge.
- Simmons, A. John (2010). [Ideal and nonideal theory](#). *Philosophy & Public Affairs* 38 (1): 5-36.
- Sommer, Simone (2026). X-phi og begrebsanalyse i politisk teori. *Political* 58 (1-2): 53-75.
- Statman, Daniel (2008). [On the success condition for legitimate self-defense](#). *Ethics* 118 (4): 659-686.
- Taggart, Paul og Cristóbal Rovira Kaltwasser (2016). [Dealing with populists in government: some comparative conclusions](#). *Democratization* 23 (2): 345-365.
- Theuns, Tom (2022). [The need for an EU expulsion mechanism: Democratic backsliding and the failure of Article 7](#). *Res Publica* 28 (4): 693-713.
- Thiel, Markus (2016). *The "Militant Democracy" Principle In Modern Democracies*. Routledge.
- Tyssedal, Jens Jørund (2026). Intuisjoner i politisk teori: problemer og alternativer. *Politica* 58 (1-2): 29-52.
- Tyszka, Franciszek og Tore Olsen (under udgivelse). The effect of civil disobedience in Hungary. *European Political Science*.
- Valentini, Laura (2012). [Ideal vs. non-ideal theory: A conceptual map](#). *Philosophy Compass* 7 (9): 654-664.
- Valentini, Laura (2021). [The natural duty of justice in non-ideal circumstances: On the moral demands of institution building and reform](#). *European Journal of Political Theory* 20 (1): 45-66.
- Vasanthakumar, Ashwini (2020). [Recent debates on victims' duties to resist their oppression](#). *Philosophy Compass* 15 (2): e12648.
- Von Bogdandy, Armin, Carlino Antpöhler og Michael Ioannidis (2017). [Protecting EU values: Reverse Solange and the rule of law framework](#), kapitel 12 i András Jakab og Dimitry Kochenov (red.), *The Enforcement of EU Law and Values: Ensuring Member States' Compliance*. Oxford Academic.
- Zeller, Michael C. (2025). [Pragmatic rather than principled – organisational bans in democracies](#). *European Journal of Political Research*: 1-30.

Om forfatteren

Tore Vincents Olsen, cand.scient.pol., ph.d., lektor i politisk teori, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Forsker i politisk teori i emner som indvandring, kulturel forskellighed, populisme, demokrati, politisk tolerance og Den Europæiske Union. E-mail: tvo@ps.au.dk